

Upplevd effektivitet som objekt för den studerandes självutvärdering

Timo Tuomisto

Det snabbt föränderliga samhället har ställt förväntningar på utbildningen. Som viktig uppfattas frågan vilka de kunskaper och former för utbildningen är, som så väl som möjligt främjar en snabb hantering av förändringen, både med tanke på individen och hela samhället.

Inom utvecklingen av skolan har man börjat tala om en inre utveckling av skolan, där den enskilda, självförnyande skolan befinner sig i centrum. Skolans utvecklingsarbete sker dock med långsamma steg. Genom att utbilda lärare och utöka resurserna verkar det inte ske snabba och stora förändringar i skolans verksamhet. I synnerhet makt- och interaktionsförhållandena mellan lärarna och de studerande verkar förändras rätt långsamt. Det kan hända att en orsak till den långsamma omvandlingen är en uppfattning av kunskapen som länge varit rådande och som kännetecknas av att kunskapen är ytlig, passiv, statisk med brist på kritisk granskning och med obestämda begrepp.

Mot en mer omfattande utvärderingskultur

Förr innebar utvärderingen av skolans effektivitet främst en bedömning av eleverna, där det tilldelade betyget även beskrev hur skolans verksamhet har påverkat den studerande. En sådan utvärdering grundade sig främst på en målutvärdering, vilken man trodde att hade också ett betydande prognosvärde, fastän framgången i proven inte alltid utgjorde någon garanti för att innehållet hade tillägnats mer djupgående.

Den traditionella målutvärderingen har rönt kritik. Man har frågat hur enighet skall nås om de många och motstridiga målen, och hur mål på olika nivå kan prioriteras? Den kanske skarpaste kritiken mot målutvärderingen finns i det att utvärderaren inte observerar de gynnsamma eller ogynnsamma produkter som inte har noterats bland målen. Medvetenheten om målet liksom innesluter utvärderaren i en bur, vilket får honom att finna det som han söker. En skola och en utbildning med effektivitet måste dock befinna sig i en nära relation till de godkända utbildningspolitiska målen. Det är i själva verket en fråga som hör samman med utvärderingsverksamheten i praktiken, hur de riksomfattande utbildningspolitiska målen, den enskilda skolans mål och elevens aspekt kunde möta varandra.

I dag integreras utvärderingen av utbildningen med en övergripande utveckling av skolan. Fastän utvärderingen inte i sig ökar skolans effektivitet utan de slutsatser som dras utifrån denna och hur de genomförs, så tror man att utvärderingen främjar en bra utbildning och god inläring.

Vid undersökningen av hur en elevcentrerad skola har effekt, har man märkt att elevernas skolframgångar förklaras även av andra faktorer än den socioekonomiska bakgrunden och elevens begåvning. Undervisningsmetoderna, atmosfären samt handlednings- och stödverksamheten har visat sig vara av väsentlig vikt.

Begreppet effektivitet

Enligt utbildningsstyrelsen besitter utbildningen effektivitet, då de färdigheter som den producerar kvalitets- och volymmässigt främjar både individens andliga utveckling och samhällets, kulturens och arbetslivets utveckling. Utbildningen har också en positiv effekt då den främjar en gynnsam utveckling av personligheten och utformningen av en sund självkänsla. Vid utvärderingen av den pedagogiska effekten på individens nivå klarlägger man hur personligheten har utvecklats framgångsrikt under studierna. Å andra sidan utvärderas verkningarna på den individuella nivån även på basis av inlärningsresultaten, då man frågar hur många som nått de uppställda resultaten i något ämne och med hurdana vitsord. Då utvärderas effektiviteten både i fråga om volym och kvalitet.

Effektivitet som begrepp är mångfasetterat. Det förmodas uppstå av en gemensam ansträngning för att uppnå någonting. Dess kärna finns ofta i ett ansvar. Lärare som tagit ansvar för sitt arbete och som värdesätter detta får de bästa resultaten, även om det i praktiken i de vardagliga situationerna är svårt att urskilja var resultaten uppkommer. Det skulle behövas mer debatt i vårt samhälle om hur effektivitet kan nås genom utvärdering. Sådana diskussioner är kommunikativa situationer, där man vågar ifrågasätta saker och ting, och till vilka man också kallar samarbetspartners för att utveckla skolan. En skola med effektivitet uppstår då många krafter slår sig samman. Styrkan i kedjan är dess svagaste länk. Då vi finner denna punkt eller dessa punkter, kan vi därigenom förstärka helheten och skapa effektivitet.

Den allt livligare forskningsverksamheten om en skola med effektivitet har fört fram begreppet "school effectiveness", i vilket kan förenas bl.a. ett starkt pedagogiskt ledarskap, en trygg skola med allt i sin ordning, framhållandet av elevernas basfärdigheter och å andra sidan krävande mål och uppmuntran till sådana och samt en regelbunden utvärdering av både skolan och elevernas framsteg. Effektivitet kan i själv verket granskas genom hur omfattande skolan lyckas med sin utbildningsuppgift med beaktande av elevernas olikhet och de förhållande de lever i.

Upplevd effektivitet

Enligt utbildningsstyrelsens utvärderingsmodell borde vid utvärderingen av effektivitet de olika parternas uppfattningar om målen och hur de uppnås bli beaktade. Detta innebär bland annat att även en studerande kan vara en part som bestämmer effektivitet, varvid man speciellt kan tala om upplevd effektivitet. Om den studerande känner att till exempel studierna vid en folkhögskola är relevanta med tanke på hans eget liv, med andra ord att de är sådana att de tjänar hans syften och ger honom något personligt viktigt, så har studierna vid folkhögskolan effektivitet. Närbesläktade begrepp till effektivitet är meningsfullhet och betydelse.

Man har förhållit sig kritiskt till subjektiva utvärderingar av inläring och studier. Det har sagts att människorna är ganska oförmögna att bedöma vad de egentligen behöver eller vad som är av betydelse för dem. De studerandes subjektiva bedömningar stöder dock den evaluering som lärarna gör.

Trots att praxis för att utvärdera skolans resultat har blivit mångsidigare, kan skolan alltjämt fungera mycket systemcentrerat och den glömmar då bort den enskilda eleven. Vissa forskare anser att de medel som Utbildningsstyrelsens utvärderingsmodell erbjuder visserligen mäter skolsystemets effektivitet, men det förefaller som om de indikatorer som hör samman med den upplevda effektiviteten av skolan, och vilka beskriver inläring och elevens växt, dock i brist på resurser håller på att komma i bakgrunden.

Det är skolan själv som avgör på vilket sätt skolan utför självutvärderingsarbetet. Det viktigaste är att resultaten av och motiveringarna för utvärderingen kommer till hela skolgemenskapens förfogande. Självutvärderingsarbetet kan vara i mycket fri form och inofficiellt. Styrkan i en sådan utvärdering ligger i att varje utvärderare kan fästa sin uppmärksamhet på de faktorer i utvärderingen som är aktuella och betydande för just honom. En förutsättning för detta är dock en aktiv växelverkan mellan de personer som deltar i utvärderingsarbetet. Fördelen med en mer officiell, mer formbunden självutvärdering är åter i det att medlemmarna av skolgemenskapen tillsammans kan fästa uppmärksamhet på de gemensamt avtalade utvärderingsobjekten och dess problemområden och behandla dem tillsammans.

Eleven som utgångspunkt och utvärderingens innehåll

Det är av väsentlig vikt att utveckla ett lämpligt mätinstrument vid utvärderingen av skolans effektivitet. Vid utvärderingen av de studier som sker vid en folkhögskola, vilken omfattas av lagen om fritt bildningsarbete, kan man knappast nå mera än "ett skrap på ytan" om inte den elevcentrerade verksamheten blir beaktad, något som uttryckligen är karakteristiskt för det fria bildningsarbetet. En viktig sak borde vara

att utvärdera de personliga mål som ställts för de studerandes år vid skolan. Även de studerandes livssituation och naturligtvis internatets karaktär som inlärningsmiljö borde höra till utvärderingens innehållsresurser.

Nedan i figur 1 beskrivs innehållsområden för de studerandes självutvärdering vid den folkhögskola som behandlas i denna artikel, Ranuan kristillinen kansanopisto.

Den studerandes livssituation

- Studerandens roll
- Självförtroende
- Framtidsbilden
- Gestaltning av värderingsgrunden

Studier/inläarning

- Tidigare skolerfarenheter
- Framsteg i motivation
- Uppnående av personliga mål
- Tillfredsställelse med undervisningen
- Interaktionen mellan studeranden och lärarna
- Handledning/stöd

FOLKHÖGSKOLESTUDIERN OCH DEN EFFEKTIVITET DEN STUDERANDE UPPLEVT

Internatlivet

- Internatlivets meningsfullhet
- Ändamålsenligheten i spelreglerna
- Ansvaret för gemensamma saker
- Betydelsen av studentkårsverksamheten
- Interaktionen mellan de studerande

Förändringen

- Medvetande om ett förändringsbehov

Figur 1. Innehållsområdena för den studerandes självutvärdering.

Begreppen i figur 1 är samtidigt indikatorer, reflexbilder. Kriterierna för utvärderingen, på basen av vilka slutsatserna dras, är studietillfredsställelsen, beskriven av de studerande själva.

Den studerandes självutvärdering som arbetsmetod för upplevd effektivitet

Vid utvärderingen av den effektivitet som upplevts vid folkhögskolan är det mycket motiverat att bruka den studerandes självutvärdering som arbetsmetod. I bakgrunden till den studerandes självutvärderingsverksamhet ligger uppfattningen om att den studerande uppfattas som en människa som bedömer och styr sin egen verksamhet. Då upplevs självutvärderingen som en självstyrd verksamhet för de studerande, där deras förmåga till självständig inläring beror på hur utvecklad deras kognitiva och metakognitiva förmåga är att planera, processera och övervaka/styra inlärningsfunktionerna samt att reglera sina egna känslor och den egna motivationen.

Den studerandes självutvärdering lyckas bäst då eleven erfar upplevelser av att lyckas i utvärderingsverksamheten och att han får sådan kunskap och erfarenhet med hjälp av utvärderingen, vilka har betydelse för hans egen inläring och i livshanteringen. Det uppfattas också som viktigt att bli accepterad, fastän eleven inte ens kunde utvärdera sin egen verksamhet genast eller om han har svag framgång i sina studier. Den studerande bör, då han utför självutvärdering, vara övertygad om att utvärderingen är av betydelse både för hans eget kunnande och för utvärderingen av såväl lärarnas som skolans verksamhet.

Utifrån begreppen i figur 1 byggdes en strukturerad förfrågan upp i 7 steg. För att öka undersökningens tillförlitlighet ombads de studerande att motivera sitt svar i förfrågan. Utvärderingen utfördes anonymt sålunda att varje studerande antecknade sin egen kod på bedömningsblanketten. I början av förfrågan berättade den som utförde utvärderingen om betydelsen av en utvärdering som ett medel för att utveckla inläringen och undervisningen. Den egentliga utvärderingen skedde under ledning av den ansvarige läraren för varje linje. Förfrågningens material kompletterades med de studerandes uppsatser: En del av de studerande skrev om sina erfarenheter av folkhögskolestudierna under rubriken "En dag på skolan" eller "I skolan från höst till jul, och från jul till vår".

Kartor över de studerandes "sinneslandskap" som en nödvändig respons för utvärderingen

De studerande gavs omedelbar respons om den studerandes självutvärdering, en karta över sinneslandskapet. Syftet med responsen på de studerandes utvärdering var att på ett åskådligt sätt visa "var man befinner sig i inläringen". (Se figur 2.) I faktoranalysen av de studerandes självutvärderingsmaterial identifierades folkhögskolestuderandenas lägesorientationer, vilka tolkas beskriva hur de

studerande på olika sätt handlar i inlärnings- och prestationssituationer. En till exempel mycket "uppgiftsmedveten" studerande strävar efter att behärska t.o.m. krävande inlärningsituationer, medan åter en "socialt beroende" eftersträvar godkännande av läraren och för honom får inläringen en positiv betydelse utifrån den feedback som läraren ger.

På basis av kartorna över de studerandes sinneslandskap ordnades diskussioner under ledning av de ansvariga lärarna för studielinjerna, där man funderade över orsakerna till resultaten. Även den övriga undervisningspersonalen deltog i en separat ordnad responsdiskussion. Målet för dessa diskussioner har varit att visa hur inläringen och undervisningen består av mycket olika faktorer, och hur dessa faktorer kan påverkas genom personliga beslut.

Figur 2. Karta över den studerandes sinneslandskap. Av figuren framgår utvärderingsresultatet för en studerande och studiegruppens resultat (medeltalets grafiska representant). Figurens utvärderingsresultat är ett utvärderingsresultat för en mycket uppgiftsorienterad studerande.

Utvärdering av självutvärderingen

De studerande ansåg att deras självutvärderande verksamhet har hjälpt dem med att känna sig själva som studerande, men samtidigt har den också bidragit till att fästa uppmärksamhet på undervisningens kvalitet: "Med hjälp av självutvärderingen har

jag bättre funnit min egen styrka och svaghet och jag kan nu bättre satsa på studierna. Säkert kommer det aldrig en annan möjlighet att lika djupgående fundera över dessa saker i samband med studierna. Det är en viktig del av livet och studierna här." Och: "Jag har lärt mig att bedöma min egen stil att studera och min flit liksom med en utomståendes ögon. Jag ser själv mina problem och hoppas att jag kan hantera dem på rätt sätt".

Föremålen för självutvärderingen föreföll de studerande intressanta, i synnerhet utvärderingen av de studerandes livssituation, anledningarna till att komma till skolan, förväntningarna och målen.

Självutvärderingen har inte varit endast konstaterande utan även klart riktgivande, vilket tydligt kom fram till exempel i att en del av de studerande inte tidigare har blivit medvetna om av hur många olika faktorer en god inläring och undervisning består.

Som en följd av utvärderingen blev lärarna nödsakade att dryfta bl.a. frågan om huruvida undervisningen erbjöd tillräckligt med intellektuella diskussioner för mycket målinriktade studerande eller hur undervisningen hjälpte sådana som hade presterat under det förväntade, och för vilka de tidigare skolerfarenheterna hade varit ganska negativa. Lärarnas respons visade tydligt att lärarna av de studerandes självutvärderingsverksamhet hade fått impulser att utveckla undervisningen: "Vår skola är ett bra exempel på en (t.o.m.) kritisk inställning till kvaliteten hos en riktig undervisning. Jag har alltid strävat efter att (också) själv vara självkritisk i fråga om min undervisning och den nuvarande situationen förstärker min uppfattning om att man bör satsa mer på den studerande."

Utvärderingsverksamheten fick klart lärarna att reflektera, inte endast att utföra en "lägesutvärdering" av undervisningen, utan därigenom har de även funnit en fördomsfri inställning till sitt arbete och ny motivation. Utvärderingen har hjälpt lärarna att utveckla det egna kunnandet, och därför föreligger det säkert ett behov av att tillämpa "god praxis" inom folkhögskolepedagogiken även vid andra läroanstalter.